

۱۳۷۸ / ۳ / ۳۰

دانشگاه فردوسی مشهد
دانشکده ادبیات دکتر علی شریعتی
گروه جغرافیا

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته جغرافیا

موضوع:

استراتژی آینده عشایر کرد کوچنده شمال خراسان

در منطقه مراوه تپه

(آجسی سو)

به راهنمایی استاد ارجمند:

جناب آقای دکتر علی پورفیکوئی

استاد مشاور:

دکتر عزت الله مافی

نکارش:

خلیل کریمی

سال تحصیلی ۷۵-۱۳۷۴

حروفچینی - مشهد (چاپاک) - تلفن: ۵۳۵۲۶

من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق

تقدیر و قدردانی

خداوند متعال را سپاس و ستایش که عنایت او همیشه شامل حال بندگان است و توفیقات همه از جانب اوست. اینک با الطاف حق تعالی نگارش این رساله به پایان رسیده است برخود لازم می دانم از زحمات کلیه اساتید محترم گروه جغرافیا که زحمات زیادی را در طول تحصیل اینجانب متقبل گردیده اند کمال تشکر و قدردانی را بنمایم. در این خصوص لازم می دانم از راهنمائیهای ارزشمند آقای دکتر علی پورفیکوئی که در سمت استاد راهنما و آقای دکتر عزت الله مافی استاد مشاور که با بزرگواری و صبر مرا راهنمائی و یاری فرمودند قدردانی بنمایم. از خداوند بزرگ توفیق روزافزون برای کلیه کسانی که به هر نحو در تهیه رساله مرا یاری نموده‌اند، خواهانم.

تقدیم به

پدر و مادر عزیزم
که در راه تحصیل و تربیتم
از هیچ کوششی دریغ ننموده‌اند

و همسر مهربانم

و گل‌های زندگی ام مهدی و مریم

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار.....
۴	لزوم و اهمیت اجرای تحقیق.....
۵	قلمرو جغرافیائی تحقیق.....
۶	نوع تحقیق.....
۶	روش انجام کار (تحقیق).....
۷	جامعه آماری مورد نظر تحقیق.....
۸	فرضهای کلی تحقیق.....
۸	اهداف تحقیق.....
۸	الف) هدف کلی.....
۸	ب) هدفهای اختصاصی.....

فصل اول - ویژگیهای طبیعی و منابع منطقه

۱۱	۱-۱- موقیعت جغرافیایی.....
۱۳	۱-۲- آب و هوا.....
۱۴	۱-۲-۱- ریزشهای جوی.....
۱۷	۱-۲-۲-۱- دما.....

صفحه

عنوان

۱۸	۱-۲-۳- باد
۲۲	۱-۳- ژئومورفولوژی منطقه
۲۴	۱-۴- زمین شناسی
۲۶	۱-۵- توپوگرافی
۲۹	۱-۶- منابع آب
۳۳	۱-۷- پوشش گیاهی
۳۳	۱-۷-۱- گیاهان دشتی
۳۴	۱-۷-۲- گیاهان تپه ماهوری
۳۴	۱-۷-۳- گیاهان کوهستانی
۳۷	۱-۸- مرتع و مسائل بهره برداری از آن
۴۳	۱-۹- جمع‌بندی
۴۳	۱-۹-۱- منابع عمده توسعه
۴۴	۱-۹-۲- موانع عمده توسعه

فصل دوم - اوضاع اجتماعی منطقه

۱- اوضاع اجتماعی منطقه

۴۸	۱-۱- منشاء تاریخی کردها
۴۹	۱-۲- کردها بعد از اسلام
۵۰	۱-۳- انتقال کردها به خراسان
۵۱	۱-۴- دلایل کوچ کردها به خراسان
۵۲	۱-۵- حضور کردها در ترکمن صحرا

عنوان

صفحه

- ۱-۶- مروری بر روند کوچ و اسکان عشایر در منطقه ۵۵
- ۱-۷- سنجش میل به اسکان (سکونت) و تعیین محل مناسب آن ۵۵
- ۱-۸- عوامل تاثیرگذار بر تشدید گرایش به اسکان ۵۸
- ۱-۹- علل تمایل به اسکان در منطقه بیلاقی ۵۹
- ۲- سازمان اجتماعی گروههای عشیرتی عشایر کرد در زیست بوم
- ۲-۱- ایلات و طوایف کرد مستقر در منطقه مورد مطالعه ۶۳
- ۲-۲- تشکیلات ایلات کرد مستقر در زیست بوم ۶۳
- ۲-۳- نظام سیاسی و ساخت قدرت در گذشته و حال ۶۶
- ۲-۴- تشریح اختلافات محلی و قومی و سبب های آن ۶۹
- ۲-۴-۱- ریشه های تاریخی ۷۰
- ۲-۴-۲- عدم سنخیت اجتماعی - فرهنگی و مذهبی ۷۲
- ۲-۴-۳- پیدایش شرایط جدید ۷۲
- ۲-۴-۴- وضع موجود اختلافات عشایر ۷۳
- ۲-۴-۵- بررسی موردی شکایات واصله به یک پاسگاه و علل اختلافات ۷۴
- ۳- ویژگیهای جمعیت شناختی زیست بوم آجی سو
- ۳-۱- توزیع جمعیت زیست بوم بر اساس شهری، روستائی و عشایری ۷۵
- ۳-۲- مراکز عمده تجمع جمعیت عشایری در زیست بوم ۷۸
- ۳-۳- توزیع فضائی عشایر کوچنده کرد ۷۹
- الف) قلمرو قشلاقی ۷۹
- ب) قلمرو بیلاقی ۷۹

صفحه

عنوان

۸۰ (ج) میان بند.....
۸۰ ۴-۳- میزان جمعیت عشایری بر حسب رده های ایلی.....
۸۱ ۵-۳- توزیع جمعیت عشایری بر حسب سن و جنس.....
۸۲ ۶-۳- توزیع جمعیت عشایری زیست بوم بر حسب شاخص های عمده سنی.....
۸۴ ۷-۳- بررسی سن ازدواج در میان عشایر کرد زیست بوم.....
۸۶ ۸-۳- وضعیت باروری در میان عشایر زیست بوم.....
۸۶ ۹-۳- بررسی وضعیت مرگ و میر.....
۸۷ ۱۰-۳- روند رشد جمعیت روستائی و عشایری منطقه.....
۸۸ ۱۱-۳- پیش بینی جمعیت روستائی و عشایری زیست بوم در ۳۰ سال آینده.....
۹۱ ۱۲-۳- برنامه های کوچ و اسکان جمعیت منطقه.....
۹۲ ۱۳-۳- علل انتخاب دشت تفر بعنوان مکان مناسب کانون توسعه.....
۹۳ ۱۴-۳- تاثیر مراکز شهری پیرامون زیست بوم بر وضعیت عشایر کرد.....
۹۳ ۱۵-۳- تاثیر مراکز روستائی و جامعه عشایری بر یکدیگر.....

فصل سوم - اوضاع اقتصادی

۱ - اوضاع اقتصادی

۹۶ ۱-۱- دامداری.....
۹۶ ۱-۱-۱- تعداد و ترکیب نوع دامها به تفکیک بیلاق و قشلاق.....
۱۰۱ ۱-۱-۲- نژاد دامهای اصیل منطقه و تغییرات حاصل در آن.....
۱۰۲ ۱-۱-۳- زاد و ولد دامها و تقویم زمانی آن.....

صفحه

عنوان

- ۱-۱-۴- میزان تلفات و چگونگی و علت‌های اصلی آن ۱۰۳
- ۱-۱-۵- مالکیت دام و نظام بهره‌برداری از آن ۱۰۵
- ۱-۱-۶- مقدار تولید و ارزش متوسط تولید هریک از دامهای عمده ۱۰۷
- ۱-۱-۷- هزینه سرانه هریک از دامهای عمده ۱۱۲
- ۱-۱-۸- تعیین میزان بهره‌وری هریک از دامهای عمده ۱۱۴
- (مقایسه و تحلیل هزینه و سود) ۱۱۴
- ۱-۱-۹- منابع تغذیه و تغذیه دامها ۱۱۵
- ۱-۱-۱۰- محدودیت‌ها و تنگناهای توسعه دامداری ۱۱۹
- ۱-۱-۱۱- امکانات و قابلیت‌های توسعه ۱۲۰

۲- صنایع دستی

- ۲-۱- بررسی وضعیت کنونی صنایع دستی عشایر ۱۲۱
- نیمه کوچنده‌ها ۱۲۲
- ۲-۲- مواد اولیه ۱۲۲
- ۲-۳- هزینه مواد اولیه ۱۲۲
- ۲-۴- ارزش تولید ۱۲۳
- ۲-۵- محدودیت‌ها و تنگناهای توسعه صنایع دستی ۱۲۵
- ۲-۶- امکانات توسعه در سطح منطقه ۱۲۵

۳- درآمد - هزینه - سرمایه‌گذاری و پس‌انداز

- ۳-۱- درآمد حاصل از دامداری و سهم خانوارها در آن ۱۲۶
- ۳-۲- درآمد حاصل از زراعت و باغداری و سهم خانوارها ۱۲۷

صفحه

عنوان

۱۲۸	۳-۳- درآمد حاصل از صنایع دستی و سهم خانوارها از آن
۱۲۸	۴-۳- هزینه‌های خانوار عشایری
۱۲۸	۳-۴-۱- برآورد هزینه‌های دخانی و خوراکی و سهم خانوار آن
۱۲۹	۳-۴-۲- برآورد هزینه‌های غیرخوراکی مستقیم و سهم خانوار از آن
۱۲۹	۳-۴-۳- هزینه امور تولیدی و سهم خانوار از آن
۱۳۱	۳-۴-۴- برآورد هزینه متوسط هر خانوار و سهم بخشهای مختلف از آن

فصل چهارم - خدمات زیربنایی

۱- راه و ترابری

۱۳۴	۱-۱- انواع و طول راههای موجود در زیست بوم (شبکه راهها)
۱۳۵	۱-۲- تراکم نسبی راهها
۱۳۶	۱-۳- ایل راهها و ارتباط کوچ با راههای موجود
۱۳۹	۱-۴- محدودیت‌ها و تنگناها
۱۳۹	۱-۵- امکانات و قابلیت‌های توسعه
۱۴۰	پیشنهادات

۲- مسکن

۱۴۰	۲-۱- انواع سکونتگاههای عشایر به تفکیک ییلاق و قشلاق برحسب تعداد خانوارهای استفاده کننده
۱۴۲	۲-۲- نوع سکونتگاه قشلاق
۱۴۴	۲-۳- متوسط سطح زیربنا و تراکم افراد به تفکیک نوع سکونتگاه

عنوان **صفحه**

- ۲-۴- مواد اولیه و نحوه ساخت و بافت هر واحد و نحوه کاربردی از فضای آنها . ۱۴۵
- عشایر کوچنده ۱۴۵
- ۲-۵- نصب و ساخت و نحوه کاربردی چادر بیلاق ۱۴۵
- ۲-۶- مدت اقامت و استفاده از هر یک از انواع سکونتگاهها با توجه به فصول ۱۴۶
- ۳- آموزش و پرورش
- ۳-۱- تعداد و درصد باسوادان بر حسب گروههای عمده سنی و جنسی ۱۴۷
- ۳-۲- درصد باسوادان زیست بوم و مقایسه آن با نرمهای ملی و منطقه‌ای ۱۴۹
- ۳-۳- تعداد و درصد افراد لازم‌التعلیم ۱۵۱
- ۳-۴- وضعیت سواد روستائیان زیست بوم ۱۵۲
- ۳-۵- فارغ‌التحصیلان مقاطع تحصیلی به تفکیک جنس ۱۵۲
- ۳-۶- ترک تحصیل و علل آن ۱۵۳
- ۳-۷- امکانات آموزشی ۱۵۴
- ۳-۸- تحلیل وضعیت سواد در زیست بوم ۱۵۵
- ۳-۹- محدودیت‌ها و تنگناهای آموزشی ۱۵۵
- ۳-۱۰- امکانات و قابلیت‌های توسعه آموزشی ۱۵۶

فصل پنجم - تصویر آمایشی منطقه برای اسکان

۱- تصویر آمایشی منطقه برای اسکان (کوچنده و نیمه کوچنده)

- ۱-۱- نکاتی که برای آمایش منطقه رعایت آن لازم است ۱۵۹
- ۱-۲- تعیین استراتژی کلی ۱۶۲

صفحه

عنوان

۱۶۵	۳-۱- نحوه اسکان عشایر
۱۶۶	۴-۱- معیارهای قابل استفاده برای انتخاب عشایر جهت اسکان و رمه گردانی ...
۱۶۷	۵-۱- سهم نیمه کوچنده ها از برنامه های توسعه
۱۶۸	۶-۱- اهداف اجرای طرح های توسعه و تولیدی
۱۶۹	اهداف کمی توسعه
۱۷۰	۷-۱- اولویت اجرای طرح های مختلف
۱۷۱	۸-۱- توجیه اقتصادی و پیش بینی نتایج حاصل از احداث سد
۱۷۳	۹-۱- پروژه های مرتعداری
۱۷۴	۱۰-۱- کارخانه های سنگ شکن و کوره آجر
۱۷۴	۱-۱۰-۱- کارخانه سنگ شکن
۱۷۵	۲-۱۰-۱- کوره های آجر
۱۷۵	۱۱-۱- صنایع فرش
۱۷۷	۱۲-۱- شهرک کانون توسعه
۱۷۹	چکیده
۱۸۰	منابع و مأخذ
۱۸۴	عنوان صفحه

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۵	جدول (۱) (ضریب بارندگی ایستگاه مراوه تپه) ۵۴-۱۳۵۳
۱۵	جدول (۲) (ضریب بارندگی ایستگاه هوتن ۸۴-۱۹۸۲)
۱۶	جدول (۳) «توزیع فصلی باران در دو ایستگاه مراوه تپه و هوتن»
۴۰	جدول (۴) مقایسه میزان بهره برداری از مراتع و اشغال فضای اکولوژیکی زیست بوم آق تقه به تفکیک عشایر (سال ۱۳۶۵)
۴۱	جدول (۵) مقایسه وضعیت موجود بهره برداری (سال ۱۳۶۵) و شرایط پیشنهادی برای استفاده از مراتع زیست بوم آق تقه به تفکیک عشایر
۵۷	جدول (۶) نوع گرایش به کوچ و اسکان در میان کوچندگان کرد با توجه به تعداد دام
۶۲	جدول (۷) شکل گرایش به اسکان در مناطق ییلاقی و قشلاقی در گروههای مختلف دامدار
۶۲	جدول (۸) توزیع گرایش به اسکان در مناطق مختلف به تفکیک گروههای مختلف دام
۷۵	جدول (۹) ترکیب جمعیت زیست بوم به تفکیک کوچنده و نیمه کوچنده و ساکن
۷۷	جدول (۱۰) میزان جمعیت ساکن و نیمه کوچنده زیست بوم با تفکیک فضائی
۸۱	جدول (۱۱) توزیع جمعیت عشایر در میان طوایف مختلف در ییلاق و قشلاق
۸۲	جدول (۱۲) توزیع سنی و جنسی و نسبت جنسی در گروههای مختلف سنی عشایر کوچنده (کرد) در زیست بوم آجی سو (قشلاق)
۸۳	جدول (۱۳) میانگین و میانه سنی جمعیت کوچنده زیست بوم

صفحه

عنوان

- جدول (۱۴) جمعیت عشایر کوچنده زیست بوم بر اساس گروههای عمده سنی ۸۳
- جدول (۱۵) سن ازدواج و نوسان آن در طی دوره های دهساله در میان عشایر کرد زیست بوم ۸۵
- جدول (۲۱) توزیع سن ازدواج در دوره های دهساله در میان عشایر کوچنده زیست بوم آجی سو به تفکیک جنس ۸۵
- جدول (۱۶) شاخصهای مولید و باروری در میان عشایر زیست بوم به تفکیک کوچنده و نیمه کوچنده ۸۶
- جدول (۱۷) میزان مرگ و میر عشایر به تفکیک کوچنده و نیمه کوچنده در منطقه مورد مطالعه ۸۷
- جدول (۱۸) پیش بینی ۳۰ ساله جمعیت زیست بوم به تفکیک افراد و تراکمه ۹۰
- جدول (۱۹) شش بنی ۳۰ ساله جمعیت زیست بوم به تفکیک روستائی و عشایری ۹۱
- جدول (۲۰) ترکیب تعداد دام در بین عشایر کرد ۹۷
- جدول (۲۱) - تعداد درصد واحد دامی در بین عشایر کرد و نیمه کوچنده ها و روستائیان زیست بوم ۹۹
- جدول (۲۲) انواع و تعداد دامهای موجود در بین عشایر کرد و نیمه کوچنده ها و روستائیان زیست بوم ۱۰۰
- جدول (۲۳) تلفات دام عشایر کوچنده به تفکیک زمان ۱۰۴
- جدول (۲۴) ارزش ناخالص تولیدات دامی بر حسب نوع محصول در بین کوچنده ها ۱۱۰
- جدول (۲۵) جدول هزینه سرانه دام عشایر کوچنده زیست بوم آجی سو در طول یکسال ۱۱۳
- جدول (۲۶) نوع هزینه و درآمد دامی عشایر کرد آجی سو ۱۱۴

صفحه

عنوان

- جدول (۲۷) نوع و میزان مصرف علوفه دستی در بین عشایر کوچنده در یکسال ۱۱۸
- جدول (۲۸) هزینه و قیمت دستبافته‌های عشایری به تفکیک نوع ۱۲۴
- جدول (۲۹) میزان سود در دستبافته‌های عشایری (ارقام به هزار ریال) ۱۲۵
- جدول (۳۰) میزان درآمد حاصل از فروش فرآورده‌های دامی در میان عشایر به تفکیک جوامع برای هر خانوار ۱۲۷
- جدول (۳۱) سهم هر خانوار و درآمد سرانه از فروش فرآورده‌های دامی ۱۲۷
- جدول (۳۲) مراکز مبادله و تجارت عشایر کرد در بیلاق ۱۳۲
- جدول (۳۳) نوع سکونتگاه‌های عشایر کوچنده در بیلاق بر حسب تعداد خانواده‌های استفاده کننده از آن ۱۴۱
- جدول (۳۴) نوع سکونتگاه‌های عشایر کوچنده در قشلاق بر حسب تعداد خانواده‌های استفاده کننده از آن ۱۴۲
- جدول (۳۵) درصد باسوادان در میان عشایر زیست بوم به تفکیک جنس در گروه‌های سنی ۱۴۹
- جدول (۳۶) میزان سواد عشایر آجی سو به تفکیک جوامع و زن و مرد ۱۵۰
- جدول (۳۷) جمعیت لازم التعلیم و ۵۶ سال (جمعیت بالقوه لازم التعلیم در ۶ سال آینده) به تفکیک جنس و جوامع در میان عشایر زیست بوم آجی سو ۱۵۱
- جدول (۳۸) تعداد باسوادان و درصد سواد در میان روستائیان و نیمه کوچندگان زیست بوم در سال ۶۵ ۱۵۲
- جدول (۳۹) گرایش عشایر کوچنده کرد زیست بوم آق تقه (آجی سو) در خصوص اسکان و کوچ ۱۶۴
- جدول (۴۰) اعتبارات مورد نیاز بخش‌های مختلف طرح توسعه اجتماعی - اقتصادی زیست بوم عشایری آجی سو (آق تقه) ۱۷۸

پیشگفتار

جامعه عشایری با جمعیتی در حدود ۲ میلیون نفر به عنوان سومین جامعه اندک جمعیتی - اقتصادی، در کنار دو جامعه بزرگ یکجانشین روستائی و شهری، به حیات خود ادامه می‌دهد. زندگی عشیره ای و متحرک از نخستین شکل‌های زندگی اجتماعی و اقتصادی انسان در طول تاریخ بوده و به جز در موارد خاص و اندک همواره بر پیدایش و رواج دو شیوه زندگی گسترده کنونی شهری و روستائی، تقدم داشته است. با توسعه و گسترش شکل‌های مختلف زندگی و منابع متفاوت تأمین معیشت، آهنگ ارتباط و درجه همزیستی جوامع با وجود تفاوت‌های مکانی و زمانی قابل توجه، روز بروز سریعتر و بیشتر می‌شود. از این رو، جامعه عشایری در اوج و فرود سیر تحولات خود، هم از دو جامعه دیگر متأثر می‌بوده و هم بر آنها تأثیر می‌گذاشته است. زندگی عشایری به اقتضای طبیعت خود، به عوامل و منابع مختلف محیطی وابستگی بیشتری دارد و بدون آنکه به اعتقاد جبر محیطی یا جغرافیائی ضرورتی وجود داشته باشد، حداقل تحمیل عوامل محیطی (وگاه عوامل سیاسی مانند کوچ نشینی یموتها) و انتخاب انسان در قبول و رواج این شیوه زندگی، بوضوح نمایان می‌گردد. بنابراین، زندگی عشیره‌ای حداقل در یک دوره طولانی از تاریخ تمدن و در فضاهاى خاص جغرافیائی، برای گروهی از جمعیت انسانی به عنوان تنها وسیله بقاء و سازگاری با محیط زیست اطراف، در آمده است. یعنی کوچ نشینی یک نوع تحمیل از سوی محیط و واکنشی از سوی انسان به منظور همسازی با آن است. بدین جهت، عشایر، سازگارترین گروه اقتصادی یا بهترین عاملین بهره برداری از منابع طبیعی و پایدارترین گروه انسانی در محیط بشمار می‌روند.

تحقیق در مورد ساختار اقتصادی و اجتماعی عشایر به منظور تغییر و ساماندهی همه جانبه شکل زندگی، بدلیل تحرک شدید زمانی و مکانی در فاصله تابستان و زمستان و بین ییلاق و